

flugsvampen (ämnet har tidigare kortfattat behandlats av V. J. Brøndegård 1992 i essän ”Kröte und Pilz”, *Sudhoff Archiv* 76:1) – svampens erotiska dimensioner behandlas också i ett roligt illustrerat avsnitt – och flugsvampens öde som ömsom varandes ätlig, ömsom farlig under den fyndiga rubriken ”Stjärnor och kors” ger en fingervisning om att vi inte kan lita på experterna.

Intresset för flugsvamp i populärlitteraturen och massproducerade illustrationer håller i sig; planscher, vykort, föremål, etc. som föreställer den vackert röda svampen med vita prickar är legio. Högbergs bok innehåller talrika roliga illustrationer – se bara fotot av dottern Lovisa som äter flugsvampsglass! Vi kan lugna läsaren med att det är formen snarare än innehållet som gett den namnet. Eller hur man piffar upp ett smörgåsbord genom att ställa en tomathalva på ett kokt, något toppat ägg och sedan hackar toppen till flugsvampsprickar! Även i barnboks litteraturen har motivet behållit sin attraktionskraft. Ur hyllan plockar jag Magnus Carlssons *Lisa på maskerad*, som handlar om en flicka som får klä ut sig till flugsvamp!

Författaren stödjer sig på stor beläsenhet i ämnet. Vi får dessutom inte bara veta mycket om flugsvampar utan också om svampars roll i människans kulturhistoria i allmänhet. Han gör även en förnyad genomgång av svampens intåg som föda i det moderna köket: från ratad resurs till delikatess.

Litteraturförteckningen är föredömligt omfattande och känns uttömmande. Ändå finns det ytterligare tryckta arbeten man skulle kunna anföra som hade kompletterat bilden om flugsvampen i den folkliga mykologin. Intressant nog finns ej mykologen Olle Perssons, ”Om *Flugsvamp* and other Old Swedish Names for Fungi”, s. 189–196 i: *Instead of Flowers: Papers in Honour of Mats Rydén on the Occasion of His Sixtieth Birthday, August 27, 1989*, red. Bengt Odenstedt & Gunnar Persson (Stockholm 1989) med i litteraturförteckningen. Men boken klarar sig utan den. Vad man däremot skulle ha önskat är ett personregister.

Ingvar Svanberg, Uppsala

Helena Lind (text), Bert Leandersson (foto): *Kallbadhus*. Byggförlaget, Stockholm 2004. 223 s., ill. ISBN 91-7988-252-8.

Martin Roth Kronwall (text), Martin Skredsvid (foto): *Svenska bad*. Forum, Stockholm 2004. 176 s., ill. ISBN 91-37-12385-8.

Marie Dahlberg (text), Lena Koller (foto), Maria Ravegård (grafisk formgivning): *Havsbad. Femtioen svenska badpärlor*. Wahlström & Widstrand, Stockholm 2004. 196 s., ill. ISBN 91-46-20358-3.

Badkulturen har fått en sådan renässans i Sverige att tre olika förlag under år 2004 utkommit med var sin storformatig volym om svenska kallbad. Likheterna är på ett ytligt plan påfallande. Samtliga är geografiskt disponerade och består till stor del av generöst reproducerade och ofta vackra fotografier, avsedda att dokumentera kulturhistoriskt intressanta miljöer och förmedla något av det speciella med att bada kallbad – även inomhus.

Ett antal välkända bad behandlas i alla volymerna, som Saltsjöbaden i Stockholm, Ribersborg och Sibbarp i Malmö, Pålssjöbaden i Helsingborg samt en räkka utmed västkusten, t.ex. Varberg och Lysekil. Forums bok inkränker sig till ett tjugotal, medan Byggförlaget inkluderar ytterligare ett trettiotal badhus och W&W tar med även strandbad utan hus. Störst geografisk spridning har W&W som kämpar sig ända upp till Pite havsbad, medan de båda andra hejdar sig i Gävletrakten.

Den bild av den äldre svenska badhuskulturen som framträder i dessa volymer är i stort sett gemensam och huvudsakligen känd sedan tidigare. Trots detta är sammanställningen värdefull. Därtill kommer det som troligen motiverat utgivningen: det nyvaknade intresse som fick fart på restaureringar och nybyggnation kring sekelskiftet 2000 med det nyuppförda badhuset i Bjärred, invigt sommaren 2004, som paradexempel.

Vårt första kallbadhus är Carl Christoffer Gjörwells byggnad från 1793 vid Drottningholms slott, men det dröjer till 1800-talets mitt innan kallvattenkuren lanseras på bred front i Sverige. Alla har uppmärksammat Carl Peter Curmans dynamiska roll i utvecklingen, särskilt på västkusten, men ingen har fått syn på Johan Olof Lagbergs insatser för kallvattenkuren, antagligen därför att han verkade inom den traditionella brunnskulturen (vid Söderköping) och inte givit upphov till någon spe-

ciell byggnad. Det finns såväl fördelar som nackdelar med volymer som dessa, som så tydligt centreras kring bevarade byggnader. Konkretionen är ovärderlig och man kan hoppas att den uppmärksamhet som skapas inverkar positivt på intresset för att vårda och bevara dessa miljöer. Men den historia som inte är knuten till byggnader eller som manifesterats i hus som redan förstörts eller bytt funktion blir styvmoderligt behandlad eller förblir osynlig. (Trots att kallbadhusen i samtliga fall är borta har Kronwall dock med ett avsnitt om Karön utanför Ronneby, medan Dahlberg inkluderar Gustafsberg och Mölle.)

Kallbadhusens blomstringstid ligger kring sekelskiftet 1900 då de flesta badhusen uppfördes, för att inom kort bli offer för brand och vinterstormar. Julstormen år 1902 förstörde mycket utmed västkusten ända ner till Skåne. Kallbadhusen ligger ofta utsatt en bit ut i vattnet och därför har de nästan alla byggts om helt eller delvis, restaurerats eller nyuppförts i olika omgångar. Dam- och herravdelningar har bytt plats och inredning förstörts eller flyttats. Det är säkert en förklaring till att ingendera volymen erbjuder en regelrätt inventering av dessa byggnader och deras historia.

Forums badhusbok är den mest traditionella, men också mest informativa. Martin Roth Kronwall tecknar ambitiösa bakgrundsbilder av platser och tidsepoker knutna till badhusen och är nogga med årtal och personuppgifter, så att man vid läsningens slut har en ganska god bild av det svenska kallbadets utvecklingshistoria. Bilderna tycks med sina många lysande blå himlar vilja konservera känslan av sol och sommar, och den väl-skrivna och instruktiva texten får breda ut sig på sidorna på bekostnad av bildtexter, som man i denna volym originellt nog helt avstått från. En inledande orienteringskarta ger god överblick över badhusens fördelning över landet. Boken avslutas med en litteraturlista samt en förteckning över gatu- och hemsidesadresser för dem som vill göra konkreta eller virtuella besök.

Byggförlagets volym har en starkare inriktning på det estetiska med stora, vilsamt vita ytor. Den är grafisk mest genomarbetad och trycket på det tjocka, mattare pappret gör full rättvisa åt stämningsskapande bilder som ofta är tagna i realistiskt svenskt gråvåder. Skildringen omfattar ett mycket större antal badhus – i förhållande till Forumvolymen presenteras fler utmed västkusten och många i anslutning till herrgårdar och slott i Södermanland och Östergötland eller villor i Gästrikland och Dalarna. Det hör till bokens företräden att läsaren här får inblick i annars slutna och privata badhusmiljöer. Att döma av

inledande tack till allt från EU till olika länsstyrelsers kulturmiljövårdsenheter har detta varit ett tämligen stort projekt. Texten är hållen i en mycket personlig reportagestil, där fakta och kulturhistoria ofta får stå tillbaka för anekdoter och ögonblicksbilder. Helena Lind har ambitiöst satt sig in i materialet och är angelägen om att ge en personlig vinkling på varje badhus. Några kortare inledande kapitel samt en avslutande kronologisk sammanställning i årtal tecknar den historiska bakgrunden, och under rubriken ”ordförklaringar” kan man finna fakta om några personer, stilar och byggnadselement.

Wahlström & Widstrands projekt avviker genom att ta upp inte endast kallbadhus med bastu och nakenbad, utan även strandbad. Övergripande historik ges även här på några inledande uppslag och bokens team redogör tidigt för sina urvalskriterier, ner till den privata ”pirrkänslan” vid anblicken av ett fint havsbad. Till skillnad från de övriga volymerna tar man endast med bad som är tillgängliga för allmänheten. Boken ska fungera även som praktisk guide, med väganvisningar och badfaktarutor, men har däremot inte ambitionen att gå på djupet med arkitekter och byggår. Ändå är denna volym ensam om att erbjuda ett historiskt bildmaterial, så att läsaren får möta de fina tvärrandiga baddräkterna från sekelskiftet 1900 och på gamla vykort beundra några av de kallbadhus som nu är bortblåsta, nedbrunna eller rivna. Deras fotograf är också den enda som tillåter sig att visa några riktigt nakna personer.

Vid närmare påseende finns det följaktligen skillnader mellan volymerna och för den som har ett speciellt intresse för kallbad, badhus och deras arkitektur är det en smaksak vilken bok man väljer om man inte till förlagens förnöjelse skaffar samtliga i väntan på en mer seriös och omfattande historik.

Elisabeth Mansén, Stockholm

Göran Larsson: *Islam och muslimer i Sverige: En kommenterad bibliografi*. Makadam förlag, Skärholmen/Göteborg 2004. 124 s. ISBN 91-7061-010-X.

Hur kommenterar man en ”kommenterad bibliografi” lämpligast? Religionshistorikern Göran Larsson har i *Islam och muslimer i Sverige: En kommenterad bibliografi* gjort en översikt av texter som behandlar denna relativt nya religion och dess utövare i vårt land. Bibliografin är indelad i kategorierna ”bakgrundstexter”, ”lexikon, uppslagsverk och referenslitteratur”, ”video”, ”svenska